

Elżbieta Matyaszevska

"Pod opieką Maryi : ku koronacji
łaskami słynącego obrazu Matki
Bożej Szkaplerznej z kościoła
Świętego Krzyża w Rzeszowie", red.
Władysław Jagustyn, Sławomir Zych,
Rzeszów 2010 : [recenzja]

Rocznik Kolbuszowski 12, 393-397

2012

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

ELŻBIETA MATYASZEWSKA – Lublin

[Recenzja]: *Pod opieką Maryi. Ku koronacji łaskami słynącego obrazu Matki Bożej Szkaplerznej z kościoła Świętego Krzyża w Rzeszowie*, red. ks. Władysław Jagustyn, ks. Sławomir Zych, Rzeszów 2010, Bonus Liber, „Biblioteka Ośrodka Archiwów, Bibliotek i Muzeów Kościelnych Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II” nr 13, ss. 160 + 8 nlb kolor., ISBN 978-83-62488-44-5

Publikacja należy do serii wydawniczej Ośrodka Bibliotek i Muzeów Kościelnych Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, będąc jej trzynastym zeszytem. Powstała jako drukowany zapis konferencji naukowej zorganizowanej przez Katedrę Muzealnictwa i Ochrony Zabytków Instytutu Historii Sztuki KUL oraz Parafię Świętego Krzyża w Rzeszowie. Obrady miały miejsce 12 czerwca 2010 r. w sali refektarza dawnego klasztoru pijarskiego, a obecnie Muzeum Okręgowego w Rzeszowie.

Interesująca nas książka składa się z siedmiu referatów naukowych poprzedzonych słowem wstępnym rzeszowskiego biskupa Kazimierza Górniego oraz przedrukiem kazania wygłoszonego przez ks. Sławomira Zycha na Mszy św. rozpoczynającej konferencję. Trzy z zamieszczonych opracowań w całości poświęcone zostały sanktuarium Matki Bożej Szkaplerznej w Rzeszowie i znajdującemu się w nim cudownemu wizerunkowi maryjnemu, w trzech następnych autorzy omawiają dzieje kultu Matki Bożej, wyjaśniając również historię jego formowania się na ziemiach polskich. Zagadnienie

to uzupełnia tekst ukazujący specyfikę sanktuarium jako miejsca szczególnego w rozwoju kultu maryjnego na przykładzie klasztoru Dominikanów na Łukiszkach w Wilnie.

Ksiądz Biskup w swoim wystąpieniu przypomniał o istotnej roli, jaką pełnił (i nadal pełni) obraz Matki Bożej Szkaplerznej w kształtowaniu się maryjnej pobożności, podkreślając jednocześnie wagę zorganizowanej sesji naukowej, będącej niezbędnym etapem na drodze do przygotowywanej koronacji tego łaskami słynącego wizerunku maryjnego z rzeszowskiego kościoła.

W swym kazaniu ks. Sławomir Zych zawarł krótkie przypomnienie historii kolegium pijarskiego w Rzeszowie, znanego jako Kolegium Rzeszowskie przy kościele Pijarów i jego roli w kształceniu już od drugiej połowy XVII wieku elit intelektualnych Rzeczypospolitej, wywodzących się zarówno z kręgów świeckich, jak i kościelnych. Przypomniał również, że temu zaszczytnemu przedsięwzięciu zawsze patronowała Matka Boża czczona przez Polaków od wieków.

Właściwy zbiór referatów zaczyna opracowanie o. Sławomira Brzozeckiego OP *Funkcjonowanie lokalnego sanktuarium maryjnego w dobie Rzeczypospolitej Obojga Narodów na przykładzie kościoła Dominikanów na Łukiszkach w Wilnie*, w którym Autor szczegółowo opisał dzieje kształtowania się pobożności maryjnej i tworzenia lokalnych sanktuariów maryjnych na terenie Wileńszczyzny. Szczególną uwagę poświęcił klasztorowi Dominikanów powstałemu w roku 1642 z fundacji Jerzego Litawora Chreptowicza na Łukiszkach (ówcześnie przedmieściach Wilna) oraz znajdującemu się tam od 1684 roku obrazowi Matki Bożej z Dzieciątkiem, znanemu jako Matka Boża Łukiska. Wizerunek od samego początku uchodził za cudowny, o czym świadczyły wpisy do tzw. Księgi Cudów, przez lata skrupulatnie prowadzonej przez zakonników. Znaczącym elementem opracowania jest przywołanie książki *Fontanna Mistyczna*, napisanej w 1737 roku przez ówczesnego przeora klasztoru na Łukiszkach o. Remigiusza Smianowskiego, będącej cennym, a niestety wcześniej zapomnianym źródłem informacji o rozwoju kultu maryjnego w Wilnie, a także historii cudownych interwencji za sprawą Matki Bożej Łukiskiej.

Swoistą kontynuacją podjętego w pierwszym referacie tematu jest kolejny tekst *Dzieje sanktuarium Matki Bożej Szkaplerznej w kontekście historii ośrodków kultu Najświętszej Maryi Panny Rzeszowa i regionu* pióra Bartosza Walickiego. Autor, po wstępie wyjaśniającym prawne uwarunkowania regulujące powstawanie sanktuariów, szczegółowo przedstawił historię tych wyjątkowych ośrodków kultu na terenie diecezji rzeszowskiej. Z owego zestawienia wynika, że obecnie znajdują się w jej granicach cztery sanktuaria maryjne na prawach papieskich i siedem na prawach diecezjalnych. W dalszej

części opracowania odnajdujemy drobiazgową historię kościoła pod wezwaniem Świętego Krzyża w Rzeszowie, w którym od ok. połowy XVIII wieku rozwijał się kult maryjny budowany wokół obrazu Matki Bożej Szkaplerznej, czyli właściwego i głównego przedmiotu wspomnianej wcześniej sesji naukowej. Cenną inicjatywą podjętą przez Autora jest próba zestawienia i zaprezentowania wszystkich ośrodków kultu maryjnego zarówno w samym Rzeszowie, jak i na terenie całej rzeszowskiej diecezji. Przedmiotem niezwykle ważnych spostrzeżeń są także poszczególne obiekty kultu (rzeźby i obrazy) znajdujące się w tych sanktuariach, wraz z krótką historią ich powstania i okolicznościami uzyskania statusu obrazu „łaskami słynącego”.

Mając tak mocne pokłady wiedzy ogólnej o obiektach i miejscach, gdzie oddawana jest cześć Maryi, dzięki kolejnemu artykułowi możemy zapoznać się ze szczegółową historią przywołanego już wcześniej wizerunku Matki Bożej Szkaplerznej z rzeszowskiego kościoła Pijarów. Autorzy opracowania, Beata Skrzydlewska i Andrzej Frejlich, w obszernym tekście zatytułowanym *Obraz Matki Bożej Szkaplerznej w kościele pw. Świętego Krzyża w Rzeszowie. Historia, analiza formalna, technologiczna i ikonograficzna*, po opisaniu zewnętrznej warstwy interesującego nas dzieła sakralnego przedstawili szczegółowy opis zabiegów konserwatorskich, jakim zostało ono poddane, konkludując, że ostatnia, trzecia konserwacja przeprowadzona w roku 2006 przywróciła obrazowi właściwą, pierwotną formę. Wyjaśniając tytuł cudownego obrazu, przybliżyli historię szkaplerza i jego roli w religijnej tradycji zakonu karmelitów. Tyleż ciekawym, co koniecznym okazał się też krótki opis historii bractw szkaplerznych, zawiązywanych w Europie już od XIV wieku. Na podstawie zebranych faktów, porównań i analizy ikonograficzno-formalnej, Autorzy referatu uznali, że opisywany wizerunek Matki Bożej z Dzieciątkiem jest klasycznym przykładem typu przedstawieniowego znanego jako Matka Boża Szkaplerzna. Analizując rzeszowskie dzieło, posiadające wszystkie jego najbardziej charakterystyczne cechy, dopatrzyli się w nim, w warstwie ikonograficznej, połączenia rzymskiego typu Matki Bożej Śnieżnej z, wywodzącą się z tradycji Kościoła Wschodniego, Eleusą, uzupełnionego dodatkowo szkaplerzem trzymanym przez Maryję. Jednocześnie sytuują obraz w naturalnym dla takich ikonograficznych ujęć środowisku karmelitańskiej pobożności maryjnej, a zwłaszcza bractwach szkaplerznych. Ciekawym uzupełnieniem tych rozważań jest przywołanie kilku najbardziej charakterystycznych przykładów podobnych typów przedstawieniowych, pełniących często funkcję wzorów, wiernie bądź z pewnymi modyfikacjami, powielanych przez różnych artystów na potrzeby określonych środowisk religijnych.

Cennym uzupełnieniem owych rozważań technologiczno-formalnych jest referat Edwarda Gigilewicza *Enklawy semantyczne na obrazie Matki Bożej Szkaplerznej w kościele Krzyża Świętego w Rzeszowie*. Po wstępnym przypomnieniu na czym polegają metody: preikonograficzna, ikonograficzna i ikonologiczna, Autor bardzo umiejętnie próbuje tę wiedzę odnieść do interesującego nas dzieła, zauważając, że w jego obrębie ikonograficznym, poza głównym przedstawieniem, można wyodrębnić dodatkowo cztery enklawy semantyczne. Tworzą je dwa kartusze herbowe – zakonu pijarów oraz karmelitów bosych, umieszczone po bokach postaci Maryi oraz dwa pola z monogramami, wyobrażone na szkaplerzu. Poddając wszystkie cztery elementy drobiazgowej analizie, bazującej głównie na doskonałej znajomości heraldyki i zasad tworzenia herbów, Autor formułuje ostateczne wnioski, które nie tylko wyjaśniają symbolikę szkaplerza i jego elementów składowych oraz precyzują prawdopodobne okoliczności powstania obrazu, ale też weryfikują wcześniejsze przypisanie go jedynie zakonowi karmelitów. Z analizy owych enklaw semantycznych wynika bowiem, że rzeszowski wizerunek Matki Bożej Szkaplerznej został ufundowany przez zakon Pijarów na potrzeby Bractwa Szkaplerznego, założonego przez nich w roku 1661, natomiast obecność herbu karmelitów miała, według Autora, nawiązywać jedynie do tradycyjnej symboliki szkaplerznej, powszechnie łączonej z tym zakonem.

Kontynuacją przywołanego powyżej zagadnienia roli Pijarów w krzewieniu kultu maryjnego jest referat o Henryka Bohdziewicza SP *Kult Matki Bożej w szkołach pijarskich*. Autor, po wstępnym wyjaśnieniu punktów stycznych pomiędzy kultem należącym do sfery ducha, a szkołą związaną ze sferą rozumu i procesem edukacyjnym, stara się ukazać specyfikę nauczania w szkołach pijarskich kształtujących umysł oraz charaktery i akcentujących potrzebę przekazywania młodzieży wartości religijnych. Interesującym i cennym elementem owych rozważań jest przypomnienie postaci założyciela zakonu Pijarów św. Józefa Kalasancjusza i jego pobożności maryjnej. Dużą wartość ma także krótki zarys działalności edukacyjnej Pijarów w Polsce, zwłaszcza w okresie Oświecenia i zakładanych z ich inicjatywy bractw i sodalicji maryjnych.

Swoistą klamrą spinającą powyższe referaty poświęcone rzeszowskiemu obrazowi Matki Bożej Szkaplerznej jest krótkie opracowanie *Współczesne przejawy kultu NMP w kościele Św. Krzyża w Rzeszowie* autorstwa ks. Władysława Jagustyna. Autor z wyjątkową drobiazgowością odnotowuje wszelkie oznaki odbudowywanego kultu maryjnego w erygowanej w 1970 roku parafii Świętego Krzyża, przypominając o różnych zobowiązaniach wiernych, podjętych

w celu rozwijania i podtrzymywania w parafii kultu Matki Bożej Szkaplerznej.

W ostatnim, obszernym opracowaniu *Paschalny charakter koronacji wizerunków Bogarodzicy w liturgii Kościoła*, ks. Waldemar Pałęcki przybliży Czytelnikom obrzęd zaliczany do sakramentaliów, powszechnie znany jako koronowanie wizerunków Maryi. Tekst podzielony został na cztery części, ukazujące zgodnie z chronologią dzieje zwyczaju koronowania obrazów Matki Bożej. Autor zauważa, że obrzęd ten obecny jest w Kościele już od wczesnego średniowiecza, a na jego rozwój wpłynęło wiele czynników, zarówno natury kulturowej i artystycznej, jak i liturgicznej. Prawne regulacje tej kwestii zostały podjęte dopiero po Soborze Trydenckim. Ważnym aspektem podjętym przez Autora jest przywołanie i wyjaśnienie celebracji koronacji obrazów, zamieszczonej w *Pontyfikale Rzymskim* i obowiązującej aż do czasów odnowy liturgii, przeprowadzonej dopiero w połowie XX wieku. Analizując odpowiednie teksty liturgiczne, Autor z niezwykłą drobiazgowością wykazuje różnice między starym a nowym obrzędem, zauważając zmianę akcentu teologicznego obowiązującej obecnie celebracji i podkreślenie jej chrystocentrycznego charakteru. Z równą dokładnością została omówiona odnowa liturgii koronacji po Soborze Watykańskim II, zgodnie z którą obrzęd ten może odbywać się podczas Mszy Świętej, uroczystych nieszpórów, bądź w czasie celebracji Słowa Bożego.

Reasumując powyższe rozważania, należy podkreślić, że analizowane opracowanie stanowi cenną pozycję wydawniczą, w sposób rzetelny i nad wyraz interesujący przybliżającą zagadnienie formowania się na ziemiach polskich kultu Matki Bożej Szkaplerznej oraz roli, jaką w tym procesie pełnił cudowny wizerunek Maryi z kościoła Świętego Krzyża w Rzeszowie.